

Katarzyna Jędraszczyk, Orest Krasiewski,
Oleksandr Bezludny, Roman Czmelyk, Bogdan Durniak,
Roman Jaciw, Wiktor Kotyhorenko,
Henryk Stroński, Jarosław Uhryn

SPOŁECZEŃSTWO I KULTURA UKRAINY

Ćwierćwiecze przemian (1991-2016)

SPOŁECZEŃSTWO
I KULTURA UKRAINY

Ćwierćwiecze przemian (1991 – 2016)

Katarzyna Jędraszczyk, Orest Krasiwski,
Oleksandr Bezludny, Roman Czmęłyk, Bogdan Durniak,
Roman Jaciw, Wiktor Kotyhorenko,
Henryk Stroński, Jarosław Uhryn

SPOŁECZEŃSTWO I KULTURA UKRAINY

Ćwierćwiecze przemian (1991 – 2016)

Redaktor tomu
Katarzyna Jędraszczyk

Gniezno 2016

INSTYTUT KULTURY EUROPEJSKIEJ
UNIwersytetu IM. ADAMA MICKIEWICZA W POZNANIU

INSTITUTE OF EUROPEAN CULTURE
ADAM MICKIEWICZ UNIVERSITY IN POZNAŃ

Gnieźnieńskie Prace Humanistyczne
Tom XIV

Redaktor serii
Leszek Mrozewicz

Recenzent
Marek Figura

Tłumaczenie
Ryszard Kupidura

Korekta
Magdalena Górna
Katarzyna Jędraszczyk

Projekt okładki
Władysław Kondej

Na okładce budynek nr 37, ul. Franka we Lwowie
<https://commons.wikimedia.org>

Copyright © by IKE, Gniezno 2016

ISBN 978-83-65287-33-5

Adres redakcji
ul. Kostrzewskiego 5-7, 62-200 Gniezno
tel. 61 829 4800 faks 61 829 4802

Skład, druk i oprawa
Wydawnictwo Naukowe CONTACT / ABC
ul. Marcelińska 18, 60-801 Poznań

SPIS TREŚCI

WSTĘP	7
Rozdział 1 TRANSFORMACJA SYSTEMU POLITYCZNEGO UKRAINY (1991 – 2016)	11
Rozdział 2 PRZEMIANY RELIGIJNE I RELACJE PAŃSTWO – CERKIEW PO 1991 ROKU	29
Rozdział 3 WSPÓŁCZESNY NARÓD UKRAIŃSKI: DYNAMIKA ROZWOJU OD POCZĄTKU LAT 90. XX WIEKU	57
Rozdział 4 WSPÓŁCZESNE POLSKO-UKRAIŃSKIE POGRANICZE PAŃSTWOWE: PROCES FORMOWANIA ORAZ TOŻSAMOŚĆ MIESZKAŃCÓW	77
Rozdział 5 KULTURA POLITYCZNA I UDZIAŁ OBCOKRAJOWCÓW W RZĄDACH NA UKRAINIE W LATACH 2014 – 2016	101
Rozdział 6 TRANSFORMACJA MEDIÓW NA UKRANIE – ANALIZA JAKOŚCIOWA I ILOŚCIOWA	131
Rozdział 7 WYCHOWANIE I SYSTEM OŚWIATY NA UKRAINIE W LATACH TRANSFORMACJI USTROJOWEJ	149
Rozdział 8 SZTUKA UKRAIŃSKA NA PRZEŁOMIE XX/XXI WIEKU. POLE POSZUKIWAŃ KONCEPTUALNYCH	167
BIBIOGRAFIA	187

WSTĘP

Na początku lat dziewięćdziesiątych ubiegłego stulecia rozpadł się system instytucjonalny i społeczny w Europie Środkowej i Wschodniej. Należało szybko poszukać alternatywy dla poprzedniego „ładu”. Nie wszystkie kraje miały jednak wizję, którą można byłoby sprawnie wcielić w życie.

Z perspektywy ćwierćwiecza funkcjonowania niepodległej Ukrainy i ponad 25 lat transformacji w Europie Środkowej i Wschodniej oceny, którym krajom udało się przejść tę drogę z sukcesem, wciąż są niejednoznaczne. Čwierć wieku temu wydawało się, że wszystkie państwa startują z podobnego punktu i mają równe szanse na sukces gospodarczy, udane reformy społeczne i dobre przemiany polityczne. Rzeczywistość była jednak dużo bardziej skomplikowana. Nieprzygotowanie elit, uzależniające powiązania ekonomiczne i polityczne, brak wizji i idei spajających państwu spowodowały, że zmiany miały różne prędkości i efekty.

Dlaczego Europa Wschodnia nie cieszy się dziś tak samo jak Środkowa efektami reform? Odpowiedzi być może szukać trzeba na samym starcie. Ukrainie, ale także Białorusi, Mołdawii, Rosji i innym krajom obszaru poradzieckiego, było, jak się wydaje, trudniej. System był tam bardziej opresyjny, brutalniejszy i miał za sobą więcej pokoleń zniewolenia. Wieś w Europie Środkowej, bez kolektywizacji właściwej Europie Wschodniej, cechowała większa podmiotowość, samodzielność ekonomiczna i mentalność człowieka samodzielnego (nie tylko pracownika kołchozu czy sowchozu).

Nie bez znaczenia było upaństwowienie więzi społecznych. Człowiek w Europie Wschodniej był bardziej bezradny, mentalnie słabiej przygotowany to zarządzania sobą i otoczeniem, pozbawiony oparcia w religii i strukturach kościelnych, które nauczyłyby go społecznego samoorganizowania się. Wiara była *de facto* sumą wiar zatimizowanych jednostek. Cerkiew nie sprostała, jak się wydaje, wyzwaniom transformacji. Uległa podziałom, nie stanowi klarownej reprezentacji słabszych i wykluczonych, wręcz przeciwnie – nierzadko wchodzi w niejasne powiązania z władzą i reprezentuje jej interesy.

Przemiany, które obserwujemy na Ukrainie, są pod wieloma względami niezadowolające. Ocena sytuacji wiąże się bowiem z możliwością dokonywania porównań z sąsiadami z Europy Środkowej, które niestety niemal zawsze

wychodzą na niekorzyść Ukrainy. Zwykli obywatele Ukrainy niekoniecznie muszą zastanawiać się na co dzień, jaki ustrój polityczny i jakie instytucje są najważniejsze dla sprawnego funkcjonowania państwa. Dla nich ważne są wymierne efekty procesu przemian, a te wyraźnie widać podczas podróży do krajów, które uczestniczyły ćwierć wieku wcześniej w podobnym modelu społecznym, politycznym i ekonomicznym, a obecnie są członkami Unii Europejskiej.

Sfera polityczna i ekonomiczna nie stanowi jedyne aspektu przekształcania rzeczywistości. Można nawet postawić tezę, że impuls do zmian w tej części Europy przyszedł ze świata wartości. Właśnie wartości poddane zostały wielkim próbom, a jednocześnie stanowiły element społeczny na tyle słabo uchwytny i bagatelizowany w obliczu wyzwań ekonomicznych i społecznych, że polityka niechętnie zwracała na nie uwagę. Tymczasem sukces przemian należy bodaj najbardziej od „jakości społeczeństwa”. Nowe społeczeństwo miało szybko wyzwolić w sobie cechy, które zatraciło bądź w sobie utaiło w ciągu trwania przez trzy generacje systemu promującego zupełnie inne wartości (niechęć do indywidualizmu i kreatywności jednostki, „urawniłowkę”).

Przed wyzwaniem stanął też świat artystyczny. Paradoksalnie, poprzedni system gwarantował obywatelom dostęp do kultury i promował określonych twórców. Przemiany lat dziewięćdziesiątych zmusiły stare i nowe pokolenia twórców do weryfikowania wyborów twórczych i życiowych. Otworzyły się wprawdzie nowe możliwości twórcze, ale państwo w obliczu kłopotów ekonomicznych także dokonywało swoich wyborów, rezygnując ze sfer wykraczających poza podstawowe i „egzystencjalne” zadania.

Przeformatowanie społeczne dotyczyło także sfery tożsamości. W wypadku Ukrainy należało najpierw odpowiedzieć sobie na pytanie, kim ma być obywatel nowej Ukrainy, jaki ma mieć stosunek do przeszłości, wartości, jak ma być wyedukowany, czy wspólnota ma się opierać na modelu etnicznym czy obywatelskim.

Po latach wiadomo, że popełniono wiele błędów i zaniechano ważnych reform w dziedzinach społecznych. Władza i społeczeństwo w przypadku Ukrainy uległy rozszczępieniu i podążają od kryzysu do kryzysu. Trzy przesilenia (1991, 2004, 2014) ujawniły z jednej strony dużą aktywność społeczną, umiejętność mobilizacji, a z drugiej – brak dojrzałości elit, nieumiejętność podążania za społecznymi ambicjami. Społeczeństwo zdaje się dojrzałe od swych elit, a władza nie nadąża za obywatelami. Oferta, jaką daje z punktu widzenia rozwoju gospodarczego Unia Europejska, jest atrakcyjna dla obywateli Ukrainy, ale znacznie mniej pożądana przez władzę i oligarchów.

Oznacza dla tych drugich kryzys i wyzbycie się swoich wpływów. Przed wydarzeniami tzw. rewolucji godności władza była „samowystarczalna”, obecnie doświadcza silnego nacisku społecznego, który zmusza ją bądź do refleksyjności nad swoimi czynami bądź większej finezji w oszukiwaniu. Społeczeństwo przekroczyło już bowiem pewną barierę mentalną – doświadczenie śmierci obywateli w walkach ulicznych i wojnie wewnętrznej. To czyni je odważniejszym, a władzę ostrożniejszą w swej nonszalancji. Czy przyszłość przemian jest w związku z tym dla Ukrainy optymistyczna? Na to pytanie odpowiada szczegółowo osiem kolejnych rozdziałów dotyczących konkretnych aspektów przemian kulturalnych i społecznych na Ukrainie.

Autorzy

AUTORZY TOMU

Ołeksandr Bezludny – prof., rektor, Uniwersytet Pedagogiczny im. Pawła Tyczyny w Humaniu (Ukraina)

Roman Czmyłyk, dr, dyrektor Lwowskiego Muzeum Historycznego, Lwów

Bogdan Durniak, prof., rektor Akademii Poligraficznej (Akademia Drukarstwa) we Lwowie (Ukraina)

Roman Jaciw, dr, prorektor Lwowskiej Narodowej Akademii Sztuk Pięknych we Lwowie (Ukraina)

Katarzyna Jędraszczyk, dr, adiunkt, Instytut Kultury Europejskiej w Gnieźnie, Uniwersytet im. A. Mickiewicza w Poznaniu

Wiktor Kotyhorenko, prof., Instytut Badań Etnonarodowych im. Kurasa Ukraińskiej Narodowej Akademii Nauk w Kijowie (Ukraina)

Orest Krasiwski, prof. zw. dr hab., Instytut Kultury Europejskiej w Gnieźnie, Uniwersytet im. A. Mickiewicza w Poznaniu

Henryk Stroński, prof. zw. dr hab., Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

Jarosław Uhryn, prof., prorektor Akademii Poligraficznej (Akademia Drukarstwa) we Lwowie (Ukraina)

Monografia zawiera bogaty materiał obrazujący różnorodne aspekty szeroko rozumianego rozwoju społeczeństwa i kultury Ukrainy w ostatnim ćwierćwieczu, które było przełomowym okresem w jej nowoczesnych dziejach. Po raz pierwszy w historii nowoczesnego ukraińskiego narodu rozwijał się on w ramach samodzielnego i niepodległego podmiotu. Państwo ukraińskie okazało się żywotnym i trwałym elementem europejskiej i światowej rzeczywistości, i choć jego rozwój nie przebiegał bez trudności, a nawet głębokich napięć i kryzysów, to sam fakt istnienia własnego państwa miał kardynalne znaczenie dla kształtowania się nowoczesnego narodu ukraińskiego i jego kultury.

Choć przemiany społeczno-polityczne, ekonomiczne, kulturowe i religijne nadal trwają, to po dwudziestu pięciu latach niepodległości Ukrainy mamy do czynienia z nową sytuacją jakościową. Ukraińskie społeczeństwo przeszło drogę zasadniczych przemian i dziś mocno już różni się od społeczeństwa dawnej radzieckiej Ukrainy. Od czasów rozpadu Związku Radzieckiego i powstania niepodległego państwa ukraińskiego dorosło już całe pokolenie w pełni wychowane i ukształtowane w warunkach niepodległości. To właśnie aktywności tego pokolenia zawdzięczamy tak silnie wyrażane w ostatnich latach przez Ukraińców dążenia w kierunku integracji europejskiej i atlantyckiej i chęć ostatecznego zerwania z pozostałościami dawnego systemu i uzależnieniem Ukrainy od Rosji.

Omówione szeroko w monografii zagadnienia pozwalają polskiemu czytelnikowi lepiej poznać i zrozumieć złożoną sytuację społeczno-kulturową współczesnej Ukrainy.

Książkę można nabyć / The book is available:

www.abc.biz.pl

abc@abc.biz.pl

ISBN 978-83-65287-33-5

9788365287335